

LEHET-E HÁROM ARCA E TÁJNAK? TANULMÁNYOK A DÉLKELETI HATÁRRÉGIÓ ÚJRSZERVEZŐDŐ KAPCSOLATAIRÓL

Szerk.: Nagy Imre – Kugler József

(*MTA Regionális Kutatások Központja,
Békéscsaba–Pécs, 2004. 287 o.*)

HARDI TAMÁS

A kötet címében megfogalmazott kérdést a Kárpát-medence délkeleti kapujáról, a román–szerb–magyar hármashatár térségről fogalmazták meg a szerzők. Ha belelapozunk a könyvbe, hamar világossá válik, hogy nem is olyan egyszerű választ adnunk a kérdésekre. Mondhatnánk egyszerűen, hogy valóban, egy természeti tájról van szó, ahol hasonló „arcú” tájakon, hasonló arculatú településeken utazunk keresztül mindhárom országban, s közös történelmi múlttal rendelkező emberek élnek itt, románok, szerbek, szlovákok, magyarok, horvátok, németek és még számos nemzetiség. Ugyanakkor ez az alföldi táj meglehetősen sokarcú is, ha csak a nemzetiségeit, kultúráit, vallásait vesszük számba, de akkor is, ha földrajzi, természeti kistájait tekintjük.

Akár az egységes régió, akár a sokszínű mozaik irányába indulnak el a gondolataink, egy közös ponton összetalálkoznak: az államhatárok kérdésénél. Ezek, a huszadik században megszületett, majd megerősödött határok szétszabták az egységes tájat, de nem kímélték a kistájakat, az emberi csoportokat sem, rájuk erőtelve egyik vagy másik nemzetállam egységesítő kereteit. Mit szólnának ma azok a művészek, tudósok, közéleti emberek, akik valaha anyanyelvük mellett a másik nemzetiség(ek) nyelvén legalább olyan természetességgel, s magas színvonalon alkottak?

Itt szinte mindenki jövevény. A török hódítás letarolta a tájat és lakóit, s a pusztá vidékre érkező, különböző nyelvű telepések teremtettek itt újra mezőgazdaságot, majd ipart. Ez a térség Magyarország, illetve a Monarchia egyik leggazdagabb mezőgazdasági régiójává vált, a jó minőségű földeknek, s a behozott sokféle tapasztalatnak köszönhetően. A jelentős mezőgazdasági jövedelmek mellett a térség ipara, s városai is hamar modernizálódtak. Nem véletlen, hogy az általános romlás közepette is a Vajdaság az egykori Jugoszlávia egyik gazdag tartománya, s a maradék állam talán legfejlettebb területe maradt, Temesvár és környéke Románia egyik fontos, modern ipari és felsőoktatási központja. Sajnos ma már ez a régió sok tekintetben jobban elmarad a tőle nyugatra elhelyezkedőktől, mint száz évvel ezelőtt. A leszakadás egyik okaként mindenképpen az államhatárokat, s azok sok évtizedes elzáró szerepét nevezhetjük meg, amelyek elvágták e táj természetes emberi, gazdasági, infrastrukturális kapcsolatait, megszüntették terményeinek felvevő piacait, megbénítva ezzel a valaha jól működő rendszert.

A három érintett ország közül Magyarország már az Európai Unió tagja, Románia remélhetően rövidesen szintén csatlakozik, viszont Szerbia–Montenegró helyzete ebben a tekintetben bizonytalan. Így még sokáig várathat magára, hogy a politikai keretek optimálisak legyenek az elvágott kapcsolatok újbóli összefűzésére. Mindenesetre a kilencvenes évekhez képest a helyzet mára sokat javult. A határon átnyúló kapcsolatok új lendületet kaphatnak.

Ezek a tények együttesen indokolják azt, hogy szükség volt ezeknek a kapcsolatoknak a tudományos igényű áttekintésére.

Ezt az áttekintést végzi el az MTA RKK Alföldi Tudományos Intézet Békéscsabai Osztályán szerkesztett mű. A kötet az MTA RKK határ menti régiókat bemutató könyvsorozatának harmadik darabja, amely a nyugati és az északkeleti határtérségünk után a délkeleti térséget elemzi.

A könyv legfőbb erőssége első pillantásra szembe ötlik: úgy is fogalmazhatunk, hogy „valódi határregiós” könyv. Egységében tárgyalja a három országot érintő területet, a szerzők között egyaránt találunk magyar, román és szerb kutatókat is. Az egységes tájról, s annak arcairól nyilatkozók egyaránt ismerik mindhárom részterületet, s általában egy, határon átnyúló régióként elemzik azokat. Igaz, néha csorbát szenved ez a törekvés, mivel több aspektus vizsgálatához egyszerűen hiányoznak még a beszerezhető, s összehasonlítható adatok.

A szerkesztők bevezető tanulmánya után *Kugler József – Jovan Romelić – Szilágyi Györgyi* tanulmányában az Észak-Bánság három településének történetén keresztül mutatja be a határ hatását az ott élők életére. Kübekháza, Óbéb valamint Oroszlámos – illetve szomszédos településeik – három különböző országba kerültek a határok meghúzása nyomán. Az egymástól elzárt települések kapcsolati irányainak változását szemléletesen mutatja be a tanulmány.

Elméleti megközelítésben tárgyalja a román–magyar kapcsolatokat *Sacha Koppert*, holland PhD hallgató tanulmánya. A politikai helyzet javulásának hatását vizsgálja a határon átnyúló kapcsolatok intenzitására. A kapcsolatok számos típusának, illetve a kilencvenes évekbeli intenzitásának elemzése után megállapítja, hogy a politikai enyhülés nem feltétlenül okoz azonnal és gyors növekedést ezekben a kapcsolatokban, különösen egy olyan problémákkal terhelt határtérségben, mint a román–magyar.

A román–magyar kapcsolatok növekvő, de még mindig alacsony szintjét állapítja meg *Baranyi Béla* és *Balcsók István* is, a munkaerőpiac elemzése nyomán. Írásuk bemutatja a határ átjárhatóságának változását a közelmúltban és várható átalakulását a jövőben, s mindezek hatását a határtérség munkaerőpiacára.

Szintén a határok átjárhatóságát, s annak változását tárgyalja *Kobolka István*. Elemzése azonban a migrációval, az illegális határátlépéssel, csempészettel és a bűnözéssel foglalkozik. Statisztikáiból, térképes ábrázolásából szemléletesen ismerjük meg a térség bűnügyi helyzetét, s rávilágít, hogy ez a terület az embercsempészet, s más tiltott tevékenységek egyik fő útvonalába esik, s ez problémát jelent a határtérségben élők számára is.

Szónokyné Ancsin Gabriella a jugoszláviai (Szerbia–montenegrói) vállalkozások dél-alföldi elterjedését elemzi. Megállapítja, hogy a vállalkozások egy jelentős része fiktív célokkal jött létre, s a délszláv háborúk, valamint a Jugoszláviát sújtó embargó egészen különleges vállalkozási szokásokat alakítottak ki a térségben, pl. a jugoszláviai export bonyolítása terén.

A határon átnyúló együttműködések sikerágazatának tekinti a civil szféra kapcsolatait *Besenyi Sándor*. Mindhárom ország viszonyait elemezve arra a következtetésre jut, hogy a civilek kapcsolatai azok, amelyek elsőként és a legeredményesebben alakították ki a határon átnyúló hálózataikat. Az uniós határ menti programok ismeretében elmondható, hogy ezek előtt a kapcsolatok előtt nagy jövő áll, hiszen a támogatások mind tematikus, mind számszerű bővülésüket segíthetik, s rajtuk keresztül a gazdasági és társadalmi kapcsolatok fejlődése várható.

A hármashatár térség együttműködéseinek intézményi kereteket a Duna–Körös–Maros–Tisza Eurorégió ad. A három ország megyéinek együttműködésével létrejött Eurorégiót *Csókási Eszter* és *Nagy Imre* mutatja be. Az Eurorégió a térség megyei számára a jövőbeni területfejlesztési együttműködés kapcsolódási pontját jelentheti, s ezt közös tervezéssel kell megalapoznia, kihasználva az EU forrásokat.

A PHARE CBC program román oldali tapasztalatait foglalja össze *Simona Pascariu*. A viszonylag kis összegű program fontos projektek elindítójává vált a román határtérségben, s jelentős mértékben hozzájárult Nyugat-Románia területfejlesztéséhez is. A szerző felsorolja ezeket a programokat. Érdekes felfedezni a program hatásának a nyugat-magyarországi térségével összevethető hasonlatosságát.

A könyv területfejlesztési jellegű részének következő tanulmánya a vajdasági példát mutatja be. *Jasmina Đorđević* és *Dejan Đorđević* munkája bemutatja a határon átnyúló együttműködések szerbiai feladatait és beavatkozási területeit, valamint az infrastruktúra-rendszerek, a városhálózat, a környezet- és természetvédelem fejlesztési irányait. Külön fejezetet szentelnek azoknak a fejlesztési kérdéseknek, amelyekben mindhárom ország érdekelt.

A kötetet két ágazati jellegű tanulmány zárja. Az Eurorégió területét alapul véve *Balogh Imre* a közlekedéssel, s azon belül is elsősorban a régió nagytérségi kapcsolataival foglalkozik. Ezek az európai szintű kapcsolatok rendkívül fontosak, hiszen a térség Európa balkáni kapujának tekinthető. Ezeknek a rendszereknek a sorsa hosszú távon határozhatja meg a régió mindhárom országbeli részének a jövőjét. A szerző egyaránt elemzi az egyes közlekedési módokat, s a kombinált szállítási lehetőségeit is.

Tanács István a DKMT Eurorégió területének tömegkommunikációs helyzetét elemzi. A határon átnyúló kapcsolatok egyik rendkívül fontos vetületéről van szó. A kapcsolatok építését nagymértékben nehezíthetik az előítéletek és történelmi problémák, s a gazdasági kapcsolatok kialakításának egyik általános gátja a kölcsönös információhiány. Kutatások bizonyítják ugyanakkor, hogy a megismerés, a bő információ jelentős mértékben elősegíthetik a közeledést, a határon átnyúló interakciók bővülését. Az Eurorégió tudatosan vállalja fel a kommunikáció erősítésének

támogatását, azt stratégiai célként kezeli, s jelentős szerepet szán a médiumoknak a határregió formálásában.

Mint látható, a kötet tematikailag is széles spektrumban mutatja be ezt a színes térséget, ugyanakkor az elválasztott települések mikrotérségétől az európai térben elhelyezett régió problémáijáig több területi szinten is nyújt ismereteket.

Kiemelendő, hogy több szerző publikációját románul és szerbül (valamint angolul) írta. A fordításokon nem érződik, hogy a tanulmány eredeti szövege nem magyar. Mind szakmailag, mind nyelvileg jól olvashatók az anyagok. Ez mindenképpen a fordítók munkáját dicséri. Sajnálatos, hogy a szerkesztők nem tüntették fel az egyes tanulmányok után a fordító(k) nevét.

Összességében a kötet, úgyis, mint egy sorozat része követendő példát nyújt arra, hogyan kell egy határtérséget bemutatni. Egy olyan térséget ismerhetünk meg belőle, amelynek fejlődése az ismert – elsősorban politikai – okokból csak későn indulhatott meg más határregióinkhoz képest, viszont belső adottságai olyan jelentősek, földrajzi helyzete annyira kézenfekvően kínálja a határregió formálódásának lehetőségét, hogy valószínűleg nagyobb ívű közös fejlődés előtt áll. Reméljük, hogy a tudományos kutatás, annak eredményei hozzájárulnak ehhez a fejlődéshez!